

MUSIQA TA'LIMIDA VIRTUAL CHOLG'U DASTURLARIDAN FOYDALANISH VA IJROCHILIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

SH.Nazarova

Qo'qon shaxar 7-BMSM direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa ta'limida virtual cholg'u dasturlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va ularning o'quvchilarning ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida virtual pianino, sintezator, torli, zarbli va boshqa cholg'ularning dasturiy modellaridan ta'lim jarayonida foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda. Virtual cholg'ular o'quvchilarga musiqiy materialni amaliy o'zlashtirish, ritm va tempni nazorat qilish, turli tembrlarni farqlash, musiqiy eshituvni rivojlantirish, ijroni qayd etish va o'z faoliyatini tahlil qilish imkonini beradi. Maqolada virtual cholg'u dasturlaridan foydalanishning faoliyatga asoslangan, individual, differensial va refleksiv ta'lim yondashuvlari bilan bog'liqligi yoritilib, ulardan samarali foydalanishning pedagogik shartlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, virtual cholg'u, raqamli texnologiya, ijrochilik ko'nikmasi, musiqiy eshituv, ritm, temp, tembr, mustaqil ta'lim, raqamli pedagogika.

KIRISH

Musiqa ta'limining asosiy vazifalaridan biri ta'lim oluvchilarda musiqiy bilim va tushunchalarni shakllantirish bilan bir qatorda ularni amaliy ijrochilik faoliyatiga jalb etishdan iborat. Musiqiy asarni tinglash, kuylash, cholg'uda ijro etish, ritmik harakatlarni bajarish va musiqiy materialni mustaqil talqin qilish jarayonlari o'quvchining musiqiy qobiliyatlari hamda ijrochilik kompetensiyasining rivojlanishiga xizmat qiladi. Bugungi raqamli muhitda mazkur jarayonni tashkil etishning yangi imkoniyatlari paydo bo'lmoqda. Xususan, virtual cholg'u dasturlari musiqa ta'limida an'anaviy cholg'ular bilan bir qatorda qo'shimcha ijrochilik muhiti sifatida qo'llanilmoqda. Kompyuter, planshet yoki smartfon orqali virtual pianino, klaviatura, baraban, gitara, skripka va boshqa cholg'ularning dasturiy modellaridan foydalanish o'quvchilarga musiqa bilan amaliy shug'ullanish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq virtual cholg'u dasturlaridan foydalanish masalasini texnologik yangilik sifatida emas, balki pedagogik jarayonning tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqish muhimdir. Chunki texnologiyaning ta'limdagi qiymati uning zamonaviyligida emas, balki o'quvchining musiqiy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishida namoyon bo'ladi. Virtual cholg'u - an'anaviy musiqa cholg'usining ovoz chiqarish, ijro qilish yoki boshqarish xususiyatlarini raqamli muhitda

modellashtiruvchi dasturiy vositadir. Virtual cholg‘ular kompyuter, planshet yoki mobil qurilmalarda ishlashi mumkin bo‘lib, ayrim hollarda maxsus MIDI-klaviatura yoki boshqa boshqaruv qurilmalari bilan ham integratsiyalanadi. Virtual cholg‘ularning asosiy pedagogik imkoniyati o‘quvchiga musiqa bilan amaliy ishlashning qo‘shimcha shaklini taqdim etishidir. Masalan, o‘quvchi real pianino yoki sintezator mavjud bo‘lmagan sharoitda virtual klaviatura orqali nota balandligi, interval, akkord, ritm va melodik ketma-ketliklar bilan amaliy ishlashi mumkin.

Shu bilan birga, virtual cholg‘u real cholg‘uning to‘liq o‘rnini bosa olmaydi. Haqiqiy cholg‘uda ijro etish jarayonida qo‘l holati, barmoq texnikasi, klaviatura yoki tor bilan jismoniy aloqa, nafas, artikulyatsiya va boshqa ijrochilik komponentlari bevosita shakllanadi. Shuning uchun virtual cholg‘ulardan foydalanish an’anaviy ijrochilikni almashtirish emas, balki uni pedagogik jihatdan boyituvchi vosita sifatida qaralishi lozim. Ijrochilik ko‘nikmasi ko‘p qirrali pedagogik hodisa bo‘lib, unda musiqiy eshituv, ritm hissi, tempni saqlash, musiqiy xotira, koordinatsiya, texnik harakatlar, ifodaviylik va musiqiy obrazni yaratish kabi jihatlar o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Virtual cholg‘u dasturlari ushbu ko‘nikmalarning ayrimlarini shakllantirish uchun samarali qo‘shimcha vosita bo‘lishi mumkin. Xususan, virtual klaviatura orqali o‘quvchi nota balandliklarini farqlash, melodik ketma-ketliklarni takrorlash va oddiy musiqiy tuzilmalarni ijro etishga harakat qiladi. Raqamli metronom bilan birgalikda foydalanilganda esa o‘quvchi ritmik aniqlik va temp barqarorligini rivojlantirishi mumkin. Metronomga mos ravishda ijro etish o‘quvchidan diqqat, eshitish va harakat koordinatsiyasini talab qiladi. Virtual pianino dasturlari musiqa ta’limida keng qo‘llanishi mumkin bo‘lgan vositalardan biridir. U orqali o‘quvchi nota nomlari va klaviatura joylashuvi o‘rtasidagi bog‘liqlikni amaliy ravishda o‘zlashtiradi. Masalan, o‘qituvchi ma’lum bir nota ketma-ketligini beradi va o‘quvchi uni virtual klaviaturada ijro etadi. Bunday mashqlar nazariy bilimni amaliy faoliyatga aylantiradi. O‘quvchi notani ko‘radi, uning tovushini eshitadi va tegishli tugmani bosish orqali musiqiy belgini amaliy harakat bilan bog‘laydi. Keyingi bosqichda o‘quvchiga oddiy melodik yoki ritmik tuzilmani mustaqil ijro etish vazifasi berilishi mumkin. Natijada musiqiy savodxonlik, eshitish va ijrochilik o‘zaro integratsiyalashadi. Musiqiy eshituv ijrochilik faoliyatining muhim tarkibiy qismidir. O‘quvchi tovush balandligini, interval munosabatlarini, tembrni, ritmni va musiqiy ifoda vositalarini eshita olmas ekan, uning ijrochilik faoliyati to‘laqonli shakllanmaydi. Virtual cholg‘u dasturlari turli tovush va tembrnlarni tezkor taqqoslash imkonini beradi. O‘qituvchi bir xil melodiyaning turli virtual cholg‘ularda ijro ettirib, o‘quvchilardan tovush rangidagi farqlarni aniqlashni so‘rashi mumkin. Bu mashq tembrni eshitish va farqlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, o‘quvchi berilgan musiqiy tovushni topishi, intervalni eshitib aniqlashi yoki qisqa melodik fragmentni eshitish orqali takrorlashi mumkin. Bunday mashqlar eshitish xotirasi va musiqiy diqqatni ham rivojlantiradi. Ritm musiqiy ijrochilikning asosiy komponentlaridan biridir. O‘quvchining ritmni his qilishi, uni barqaror saqlashi va turli ritmik shakllarni to‘g‘ri ijro etishi musiqiy tayyorgarlikning muhim ko‘rsatkichlaridan hisoblanadi.

Virtual ritm dasturlari va metronomlar ushbu jarayonni tashkil etish uchun qulay vosita hisoblanadi. Dastlab o‘quvchi sodda ritmik shakllarni metronomga mos ravishda ijro etadi. Keyinchalik ritmik tuzilmalar murakkablashtiriladi. O‘quvchiga mustaqil ritmik ketma-ketlik yaratish topshirig‘ining berilishi esa ijrochilik bilan bir qatorda ijodiy tafakkurni ham rivojlantiradi. O‘quvchi tayyor ritmni takrorlovchi emas, balki ritmik material yaratuvchi subyektga aylanadi.

Virtual cholg‘ularning muhim afzalliklaridan biri ularning mustaqil ta’lim uchun qulayligidir. O‘quvchi darsdan tashqari vaqtda ham mobil qurilma yoki kompyuter orqali musiqiy mashqlarni bajarishi mumkin. Bu imkoniyat, ayniqsa, cholg‘u asboblari yetishmaydigan sharoitlarda qo‘shimcha pedagogik resurs sifatida ahamiyat kasb etadi. O‘quvchi o‘qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni virtual muhitda takrorlashi, ijrosini yozib olishi va keyingi darsda natijasini taqdim etishi mumkin. Bunda mustaqil ta’lim oddiy mashq bajarish jarayonidan maqsadli faoliyatga aylanishi kerak. O‘qituvchi o‘quvchiga aniq vazifa, bajarish mezonlari va o‘z-o‘zini baholash mezonlarini taqdim etishi maqsadga muvofiq. Musika darslarida o‘quvchilarning ijrochilik imkoniyatlari turlicha bo‘ladi. Ayrim o‘quvchilar musiqiy eshituvga, boshqalari ritmga, yana boshqalari ijrochilik texnikasiga ko‘proq qiziqishi mumkin. Virtual cholg‘ular differensial topshiriqlarni tashkil etish imkonini beradi. Tayanch darajadagi o‘quvchi oddiy melodiyaning takrorlashi, o‘rta darajadagi o‘quvchi berilgan melodiyaning ritmik jihatdan o‘zgartirishi, yuqori darajadagi o‘quvchi esa kichik musiqiy fragment yaratishi mumkin. Shu tariqa bir xil raqamli vosita turli tayyorgarlik darajasidagi o‘quvchilar uchun turlicha murakkablikdagi pedagogik vazifani bajarishi mumkin. Ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirishda o‘quvchining o‘z faoliyatini tahlil qilishi muhim ahamiyatga ega. Virtual cholg‘u dasturlari ayrim hollarda ijroni yozib olish va qayta eshitish imkoniyatini beradi. O‘quvchi o‘z ijrosini qayta tinglab, ritm, temp, aniqlik va musiqiy ifodadagi kamchiliklarni aniqlashi mumkin. Keyingi mashg‘ulotda esa aynan shu kamchiliklarni bartaraf etishga yo‘naltirilgan mashqlar bajariladi. Bunday jarayon refleksiv ta’limning amaliy ko‘rinishi hisoblanadi. O‘quvchi “o‘qituvchi aytgani uchun” emas, o‘z faoliyatining natijasini eshitgani va anglagani uchun o‘z ijrosini takomillashtirishga harakat qiladi. Virtual cholg‘ulardan foydalanishda eng muhim pedagogik masalalardan biri raqamli va real ijrochilik o‘rtasidagi muvozanatni saqlashdir. Virtual muhit o‘quvchiga qo‘shimcha mashq, tajriba va musiqiy izlanish imkonini beradi. Biroq real cholg‘uda ijro etish jarayonida shakllanadigan motorika, barmoq texnikasi, nafas, artikulyatsiya, sahna madaniyati va jonli ijro tajribasi virtual vosita orqali to‘liq shakllanmaydi. Shuning uchun virtual cholg‘u dasturlaridan foydalanishning eng samarali modeli “virtual tayyorgarlik – real ijro – raqamli qayd – tahlil – takomillashtirish” ketma-ketligiga asoslanishi mumkin.

Masalan, o‘quvchi dastlab virtual klaviaturada melodik tuzilmani o‘rganadi, keyin uni real pianinoda ijro etadi, ijrosini yozib oladi va natijani tahlil qiladi. Shu tariqa raqamli va an’anaviy ijrochilik bir-birini to‘ldiradi.

Virtual cholg‘u dasturlaridan samarali foydalanish o‘qituvchining metodik tayyorgarligiga bog‘liq. O‘qituvchi, avvalo, texnologik vositaning imkoniyatlarini

emas, ta’lim maqsadini aniqlashi kerak. Shundan keyingina mazkur maqsadga mos virtual vosita tanlanadi. O’qituvchi o’quvchilarga virtual cholg’udan foydalanishning aniq vazifalarini belgilab berishi, mashqlar murakkabligini bosqichma-bosqich oshirishi va natijani baholash mezonlarini ishlab chiqishi lozim. Shuningdek, o’qituvchi virtual cholg’u bilan ishlashni oddiy ko’ngilochar faoliyatga aylantirib yubormasligi kerak. Har bir texnologik mashq muayyan musiqiy yoki ijrochilik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi zarur.

Virtual cholg’u dasturlarining imkoniyatlari bilan bir qatorda ayrim cheklavlari ham mavjud. Eng avvalo, barcha o’quvchilarning texnik vositalarga teng darajada ega bo’lishi ta’minlanmasligi mumkin. Bundan tashqari, ayrim dasturlarda tovushning tabiiyligi, ijro sezgirligi yoki real cholg’uning fizik xususiyatlari to’liq aks etmasligi mumkin. Yana bir muhim masala – o’quvchining ekranga haddan tashqari bog’lanib qolishidir. Musika ta’limining maqsadi o’quvchini dastur bilan ishlashga emas, musiqiy fikrlash va ijrochilikka o’rgatishdir. Shuning uchun virtual cholg’u texnologiyalaridan foydalanishda pedagogik muvozanat, me’yor va maqsadga muvofiqlik tamoyillariga amal qilish lozim.

XULOSA

Musika ta’limida virtual cholg’u dasturlaridan foydalanish zamonaviy raqamli ta’lim muhitining muhim imkoniyatlaridan biridir. Virtual pianino, sintezator, ritm va boshqa cholg’u dasturlari o’quvchilarning musiqiy eshituvini, ritm va temp hissini, musiqiy xotirasini, ijodiy faolligini hamda mustaqil mashg’ulot ko’nikmalarini rivojlantirish uchun qo’shimcha pedagogik sharoit yaratadi. Virtual cholg’ularning eng muhim pedagogik imkoniyati shundaki, ular o’quvchini musiqiy bilimni bevosita amaliy faoliyat orqali o’zlashtirishga undaydi. O’quvchi nota va tovushni, nazariya va ijroni, eshitish va harakatni o’zaro bog’lash imkoniyatiga ega bo’ladi. Biroq virtual cholg’u real cholg’uning o’rnini to’liq bosa olmaydi. Uning samaradorligi an’anaviy ijrochilik bilan to’g’ri uyg’unlashtirilganida namoyon bo’ladi. Shu sababli musika ta’limida virtual texnologiyalardan foydalanishning optimal modeli raqamli va real ijrochilikni o’zaro to’ldirish tamoyiliga asoslanishi zarur.

Umuman olganda, virtual cholg’u dasturlarini musika ta’limiga pedagogik maqsad asosida integratsiya qilish o’quvchilarning ijrochilik faoliyatini individuallashtirish, mustaqil mashg’ulotlarini qo’llab-quvvatlash, musiqiy eshituv va ritmik qobiliyatlarini rivojlantirish hamda zamonaviy raqamli musiqiy muhitda ijodiy faoliyat olib borish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa zamonaviy musika ta’limida raqamli texnologiyalardan oqilona va metodik jihatdan asoslangan foydalanishning istiqbolli yo’nalishlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O’zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.

4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." *Oriental Art and Culture* 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." *QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER* 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musiqi o‘qitish metodikasi va maktab repertuari." *Oquv qollanma, Fargona.*“Fargona” nashriyoti (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3, 127-132.
9. E’zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOIYILLARI. *University Research Base*, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA’LIMDA MUSIQA O ‘QITISHNING AHAMIYATI. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 192-195.
12. Кобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 291-295.